



УДК 373.5:3-045:004

## ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЕСЯТИКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА»

Журба О.В., к. пед. н.,  
доцент кафедри методики викладання навчальних предметів  
КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної  
педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

У статті висвітлено питання формування медіаграмотності десятикласників на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта». Визначено сутність поняття «медіаграмотність учнів». Обґрунтовано методичні умови ефективної організації пізнавальної діяльності школярів у процесі навчання. Особливу увагу приділено питанню критичного аналізу медіатекстів, правилам культури спілкування в інформаційному просторі, способам захисту від негативних впливів у процесі масової комунікації.

**Ключові слова:** *медіаосвіта, медіаграмотність, медіатекст, громадянська освіта, пізнавальна діяльність учнів.*

В статье освещены вопросы формирования медиаграмотности десятиклассников на уроках интегрированного курса «Гражданское образование». Определена сущность понятия «медиаграмотность учеников». Обоснованы методические условия эффективной организации познавательной деятельности школьников в процессе обучения. Особое внимание уделено вопросу критического анализа медиатекстов, правилам культуры общения в информационном пространстве, способам защиты от негативных воздействий в процессе массовой коммуникации.

**Ключевые слова:** *медиаобразование, медиаграмотность, медиатекст, гражданское образование, познавательная деятельность учащихся.*

Zhurba O.V. FORMATION OF MEDIA LITERACY OF STUDENTS OF THE TENTH FORM DURING THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE ON «CIVIC EDUCATION»

The article deals with the issue of formation of media literacy of students of the tenth form during the lessons of the integrated course on «Civic Education». The essence of the concept of media literacy of students has been determined. The practical conditions of the effective organization of students' cognitive activity during an education process have been grounded. A particular attention is paid to the issue of critical analysis of media texts, the rules of the culture of communication in the information space, and methods of protection against negative influences in the process of mass communication.

**Key words:** *media education, media literacy, media text, civic education, students' cognitive activity.*

**Постановка проблеми.** В інформаційному суспільстві діти стають активними споживачами медіаконтенту, вони знаходяться під впливом різноманітної інформації, яка впливає на їхній світогляд, систему цінностей, поведінку. Тому саме в школі учні мають навчитися використовувати медіа у процесі навчання, аналізувати медіатексти, знати правила культури спілкування в Інтернеті, володіти аудіовізуальною грамотністю.

Медіаосвіта, як зазначають експерти ЮНЕСКО, є складовою частиною основних прав людини на свободу самовираження і права на інформацію та рекомендують усім країнам запроваджувати її в свої національні освітні програми, найефективнішим шляхом вважають інтеграцію медіа грамотності в інші предмети [1]. Теми з медіаграмотності вже кілька десятиліть є частиною шкільних програм у США, Великій Британії, Польщі, країнах Північної Європи.

Президія Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року

прийняла Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція схвалена 21 квітня 2016 року), відповідно до якої розроблені та впроваджені в освітній процес навчальні програми: «Я в медіапросторі», «Сходінки до медіаграмотності» для початкової школи, «Основи медіаграмотності» (пропедевтичний курс) для 8 (9) класів, «Медіакультура» – курс за вибором для 9–11 класів. У 2017 році була розроблена програма інтегрованого курсу «Громадянська освіта» для 10 класу, якою передбачено формування політичної, правової, економічної, соціальної, культурної, медійної грамотності школярів. З огляду на це вважаємо за доцільне звернути увагу на методичні аспекти формування медійної культури десятикласників.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблему формування медіаграмотності особистості протягом останніх років досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: І. Антонова, О. Баришполець, І. Жиллавська, В. Іванов, Р. К'юбі, М. Маклюен,



Ф. Рогоу, О. Федоров, Е. Харт, С. Шейбе. Численними є також дослідження питань впровадження медіаосвіти в Україні (Г. Онкович, Л. Найдьонова, Ю. Казаков, А. Литвин, В. Ризун, І. Чемерис), питань використання медіаосвітніх технологій у процесі навчання (Г. Волошко, Т. Іванова, Г. Дегтярєва, І. Колеснікова, В. Шарко), методики аналізу медіатекстів (С. Скиба, І. Сахневич, О. Шуневич), дидактичних підходів до формування медіаграмотності учнів на уроках суспільних дисциплін (Т. Бакка, О. Волощенко, А. Гриценко, Т. Мелещенко, О. Мокрогуз). Проте питання формування медіаграмотності десятикласників на уроках нового інтегрованого курсу «Громадянська освіта» потребує обґрунтування та деталізації.

**Постановка завдання.** Мета статті – визначити сутність поняття «медіаграмотність учнів», обґрунтувати особливості та методичні умови формування медіаграмотності учнів на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта».

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Більшість дослідників вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, який включає здатність інтерпретувати, експериментувати, створювати медіатексти (К. Ворсноп), використовувати, оцінювати, передавати повідомлення в різних формах (Р. К'юбі), вміння аналізувати, синтезувати просторово-часову реальність, вміння характеризувати медіатекст (О. Федоров) [2; 3; 4].

Разом з тим медіаграмотність – це сформована якість особистості та необхідна умова для удосконалення творчої і професійної роботи (І. Жилавська), умова грамотної та ефективної поведінки, спосіб мислення в умовах сучасного інформаційного суспільства (І. Антонова) [5; 6].

Варто наголосити, що в найбільш повне визначення медіаграмотності, яке відображає погляди українських медіапедагогів, сформульовано в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (оновлена редакція 2016 року): «медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [7].

У своєму дослідженні О. Баришполец визначає такі критерії медіаграмотності:

1) медіаактивність – спрямованість осо-

бистості на свідоме споживання медіапродукції; інтенсивна регулярна робота з використання засобів масової комунікації для задоволення інформаційних потреб;

2) аналітичність – здатність оцінювати медіапродукцію з позицій соціальної реальності, використовуючи джерела інформації різної спрямованості та зіставляючи нову інформацію з раніше отриманою; здатність до образного сприйняття й образного аналізу;

3) селективність – високорозвинена здатність розрізняти першорядну і другорядну інформацію, абстрагуватися від надлишкової; робити її свідомий відбір [8, с. 40].

Отже, медіаграмотність слід розглядати як сукупність знань, умінь, навичок, ставлень людини, спрямованих на активний пошук, критичний аналіз, створення та безпечне використання медіаконтенту.

Медіаграмотність у першу чергу необхідна школярам, щоб орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, вміти аналізувати медіатексти в історичному, соціальному, культурному контекстах, розуміти значення медіа в житті кожної людини. Старшокласники, як правило, мають значний аудіовізуальний досвід: володіють навичками роботи з комп'ютерною технікою, мобільною телефонією, але в них відсутні чи недостатньо розвинені вміння, що дозволяли би співвідносити емоційне сприйняття з понятійними судженнями. Учні не вміють аналізувати мову медіаповідомлень, визначати маніпулятивні слова-маркери, відстоювати власну точку зору під час створення й обговорення медіатекстів, дотримуватись етичних норм спілкування в медіапросторі.

Тому необхідним і своєчасним було введення для учнів 10 класів нового предмету – інтегрованого курсу «Громадянська освіта». Навчальною програмою передбачено вивчення розділу «Світ інформації та мас-медіа», в змісті якого є такі теми: «Комунікація, інформація, медіа», «Медіа і демократія. Свобода, етика і відповідальність», «Маніпулятивний вплив медіа», «Інтернет».

У програмі визначені очікувані результати щодо навчально-пізнавальної діяльності десятикласників з питань медіаграмотності. Школярі мають знати і розуміти зміст понять: свобода слова, інформація, медіатекст, суспільне мовлення, пропаганда, реклама, маніпуляція, джерела інформації, «мова ворожнечі». Учні мають вміти характеризувати функції медіа в демократичній державі та наводити приклади їхнього впливу на прийняття рішень; описувати ознаки замовних матеріалів у медіа; знати можливості Інтернету та усвідомлювати не-



безпеки, пов'язані з його використанням. Також мають бути сформовані в учнів такі вміння і навички: усвідомлювати різницю між реальною подією та її відображенням у медіатексті, технологіями критичного аналізу медіатекстів, перевіряти достовірність джерел інформації; простежувати переваги і ризики під час користування соціальними мережами. В учнів має бути сформований критичний підхід до медіатекстів, готовність не вживати «мову ворожнечі», усвідомлення, що свобода слова – фундаментальна цінність демократичного суспільства [9].

Результати проведеного нами анкетування вчителів історії та правознавства на курсах підвищення кваліфікації в КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР засвідчили, що вчителі, які розпочнуть викладання інтегрованого курсу «Громадянська освіта» у 2018–2019 навчальному році, розуміють, що завдання цього курсу – формування високоосвіченої особистості, яка усвідомлює необхідність знань, орієнтується у вирі інформації, політично обізнана, освічена в правовій галузі, має стійку громадянську позицію.

Разом з тим вчителі відмічають, що найбільш складним для них буде організація пізнавальної діяльності учнів під час вивчення тем, пов'язаних з формуванням медіаграмотності школярів, адже вчителі мають опосередковані уявлення про основні категорії медіаосвіти. Безумовно, що ці прогалини можуть бути усунені шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів та шляхом самоосвіти.

Вважаємо доречним обґрунтувати особливості та методичні умови формування медіаграмотності учнів на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта».

До особливостей організації пізнавальної діяльності учнів на уроках інтегрованого курсу належить, насамперед, створення під час занять атмосфери взаєморозуміння, взаємоповаги, творчої співпраці, інтерактивної комунікації.

Окрім того, вчитель має враховувати вікові і психолого-педагогічні особливості старшокласників, для яких навчальна діяльність стає засобом реалізації життєвих планів, вибору майбутньої професії. Відбувається систематизація знань з різних предметів, формуються їхні погляди на суспільство, науку, мистецтво. У процесі навчання школярів цікавлять не тільки питання теорії, але аналіз подій, явищ, процесів, обґрунтування своєї точки зору на проблему, тобто відбувається формування критичного мислення особистості. Саме критичне мислення – центральне поняття для медіаграмотності, яке має в основі до-

слідницький підхід. Американські дослідниці С. Шейбе, Ф. Рогоу визначають п'ять ключових складників критичного мислення: допитливість і бажання досліджувати; постійне занурення в процес дослідження; базове критичне ставлення; поцінювати гарну аргументацію, гнучкість і неупередженість [10, с. 88].

Для того, щоб учні оволоділи технологіями критичного аналізу медіатекстів, необхідно на уроці працювати з різноманітними джерелами (газетні, журнальні статті, фотографії, радіоповідомлення, фрагменти з художніх, документальних фільмів, інтернет-статті, реклама, матеріали навчальних сайтів, сторінки в соціальних мережах, блоги тощо). Матеріали, що представлені на сайтах «Детектор медіа», «Медіаосвіта і медіаграмотність», «Stopfake», «Fakeoff» тощо, можуть бути джерелами цікавої інформації для проведення дискусій.

Аналізуючи інформацію, слід пам'ятати, що медіа створюють меседж (повідомлення) – це найважливіша ідея, котру має взяти з інтерв'ю, репортажу, блогу, статті, фільму, вистави, літературного твору реклами тощо цільова аудиторія, для якої цей меседж створюється [11, с. 19].

Безумовно, аналіз медіамеседжів відбувається за допомогою запитань. Узагальнюючи думку О. Шуневич [12, с.108], подаємо систему запитань:

- Хто створив медіаповідомлення?
  - З якою метою створено?
  - Чому я так думаю?
  - Хто отримав користь від цього повідомлення?
  - Як можуть різні люди зрозуміти це повідомлення?
  - Про що важливе не було сказано?
  - Що я можу зробити у відповідь на цей текст?
  - Як це повідомлення впливає на мої почуття?
  - Чи це факт, судження, чи щось інше?
  - Чи містить повідомлення в собі які-небудь упередження або стереотипи?
  - Наскільки це повідомлення заслуговує на довіру?
  - Які джерела цієї інформації?
  - Чому я вважаю це джерело надійним?
- Для самостійної роботи вчитель може запропонувати учням виконати вправу «Подвійний щоденник». Переглядаючи фільм, телепередачу, сайт учень записує в ліву колонку, що найбільше його вразило або здивувало в медіатексті, у праву колонку – які думки в нього виникли.

Лише глибокий аналіз медіатекстів дає змогу розпізнати спробу маніпуляцій, оцінити достовірність інформації. Найбільш



поширені маніпуляції в засобах масової інформації – це:

- підміна фактів;
- виривання з контексту;
- цитування анонімних авторитетів;
- навішування ярликів;
- хибна аналогія та інші.

Пошук відповідей на запитання допомагає школярам усвідомлювати різницю між реальною подією та її відображенням у медіатексті, визначати фейкову інформацію, розпізнати «мову ворожнечі».

Важливою методичною умовою формування медіаграмотності учнів на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта» є використання проектної технології. Створення шкільної газети, сайту класу, блогу, фільму, літературного альманаху, рекламного ролику, відеоскрабінгу, інтерактивного плакату – такі проекти дають змогу залучити кожного учня до активної діяльності, сприяють розвитку інформаційно-цифрової, соціальної, громадянської компетентностей.

Для виховання самостійної, творчої особистості, здатної вільно орієнтуватися в існуючому медіапросторі важливим є впровадження вчителем у процесі навчання кейс-технології. Саме застосування цієї технології створює умови для розвитку в учнів вміння аналізувати і встановлювати проблему, вести дискусію, формулювати, висловлювати, відстоювати свою точку зору і оцінювати позицію опонента, приймати рішення з урахуванням конкретних умов і наявності фактичної інформації, отриманої з кейсу.

**Висновки з проведеного дослідження.** Вищевикладені міркування дають підстави для висновку про те, що формування медіаграмотності учнів на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта» можливе за таких методичних умов: врахування вікових та психолого-педагогічних особливостей десятикласників; створення на уроці атмосфери творчої співпраці, взаєморозуміння, спонукання учнів до обміну думками,

враженнями; використання сучасних педагогічних технологій. Перспективами подальших досліджень можуть бути пошуки шляхів розвитку медіакомпетентності вчителів, які будуть викладати інтегрований курс «Громадянська освіта».

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Media Education. Paris: UNESCO, 1984. 211 p.
2. Worsnop C. Assessing Media Work. Mississauga: Wright Communication. 1996, 80 p.
3. Kubey R.W. Media Literacy in the Information Age. London, 1997. 484 p.
4. Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог, 2010. 64 с.
5. Жилавская И.В. Медиаинформационная грамотность как новая грамотность информационного общества. Журналист. Социальные коммуникации. 2011. № 4. С. 35–45.
6. Антонова Л.Г., Постнова А.А. Коммуникативные способности и медиаграмотность студента-гуманитария. Ярославский педагогический вестник. 2014. № 4. Т. 1. С. 185–188.
7. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). 2016. URL: [http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya\\_vprovadzhennya\\_mediaosviti\\_v\\_ukraini\\_nova\\_redaktsiya/](http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/) (дата звернення: 10.06.2018).
8. Баришполець О.Т. Український словник медіакультури. НАПН України. Київ, 2014. 196 с.
9. Громадянська освіта: Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки від 27 жовтня 2017 р. № 1407. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/> (дата звернення: 8.06.2018).
10. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителя; пер. з англ. С. Дьома; за заг. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волощенко. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 2014. 319 с.
11. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: посібник для вчителя / за ред. В. Іванова, О. Волощенко, О. Мокрогуза. Київ. Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.
12. Шуневич О.М Шляхи формування медіаграмотності у процесі навчання учнів української мови. Український педагогічний журнал. 2017. № 4. С. 103–109.